

Olav Granberg viser fram skinn av blæset sau.

Sau og geit forgår, ull og skinn består

Dersom du vil sikra deg eit verdfullt minne etter dine vakreste pels- eller ullkledde husdyr, så kan Norges største industrielle verksemd som både garvar og reier, fiksa det. Granberg Garveri handterer 80 000 skinn kvart år.

Tekst og foto: Thomas Førde

Ei underlegg blanding av lukter som endrar seg i styrke og miks frå avdeling til avdeling møter oss under omvising hos Granberg Garveri. Luktene ber i seg innslag av våt ull, nyvaska ull, skinn av reinsdyr og geit, kjøtrestar, feittbelegg, salt, kalk og ymse annan kjemi.

Under vandringa gjennom bygningane, som kan minna om ein labyrint, på 4000 kvadratmeter produksjonslokale, får me info om skinn frå mest heile den norske faunaen, frå røyskatt via kanin og mohairgeit til moskus og elg. Men dei tre viktigaste dyreslaga som har måtta ofra skinna sine til reining og garving hos Granberg, er sau, reinsdyr og geit.

Fabrikkutsalet, som er kundar og gjester sitt første møte med skinnverksemda, utgjer ei frodig overflod av luftige og innbydande skinn, dei fleste med lammeull i ymse fargar og fasonger. Alt blir nytta. Her finst nedklippte lammeskinn og avhåra storfeskinna som er blitt til bitar av lær i ymse storleikar. Små skinnstykke har til dømes fått påtrykt årets kalender, som kan hengjast opp på veggen heime.

I meir enn 70 år

Også i produksjonsprosessen finst fleire smarte døme på god ressursutnytting og gjenbruk. Kvifor kjøpa ny tank i rustfritt stål til kr 800 000, når du kan få ein godt brukt til kr 5000 frå Lerums saft og syltetøyfabrikk i Sogndal. Olav Granberg har ved fleire høve opp gjennom si tid som dagleg leiar og eigar, sjølv funne fram til og frakta heim med eigen lastebil brukt utstyr som får nytt «liv» ved garveriet.

Verksemda blei starta i 1951 av to Granberg-brør. Den eine av brørne, Karl Johan, var far til Olav. Verksemda heldt dei første åra til på Innbjøa, ei mils veg lenger nord langs Ølensfjorden.

Olav Granberg har arbeidd ved bedrifta gjennom heile sitt vaksne liv og jamvel i fleire år før den tid. Medan han gjorde militærtjeneste, reiste han heim med permisjon for å føra rekneskapen for familiebedrifta.

I dag har verksemda nær 50 tilsette i produksjonslokala i Ølensvåg. Lokala er utvida og påbygde 10 gonger sidan næverande dagleg leiar overtok drifta i 1995. Framleis har han nye planar om utviding, oppgradering og modernisering. Mellom anna er eit nytt reinseanlegg nærast klart på teiknebrettet.

- Tomta vår her i Ølensvåg er godt utnytta. Større utvidingar må skje i høgda, seier Granberg. Verksemda hans ligg midt i ei imponerende dynamisk industriklunge i den vesle bygda, der Ølen Betong og Westcon Yard er dei to store og sær

Inge Scherreiks styrer fabrikkutsalet og lagar dessutan ymse produkt av skinn som blir selt i butikken. Ho viser her fram eit utval av skinn frå ulike sauerasar.

Annabelle Brekke trimmar rundt kanten på saueskinna, som har vore gjennom det meste av prosessen i garveriet.

ekspansive naboverksemdene med til saman mange hundre arbeidsplassar og årsomsetnad større enn milliarden.

Einaste i landet

1977 var det 20 garveri kring i landet. Nå er Granberg Garveri aleine som stor verksemd, medan nokre få andre aktørar, som

Roar Pelsindustri i Sandvika, trivast som mindre. Sjølv om ordet garveri i bedriftsnamnet framleis forklarar noko av det som skjer i verksemda, er ordet ifølgje dagleg leiar og eigar langt frå dekkande.

- Garving av skinn fram til lær utgjer berre fem prosent av verksemda. 95 prosent av det me gjer er reining eller det ▶

Ein restaurert Opel lastebil, av same type og årgang som blei nytta i Granberg Garveri på 1960-talet. Denne blir nå nytta i marknadsføringa og på ymse arrangement.

På lageret ligg ferdige skinn som er klar til utsending. Her ligg òg halvferdige skinn som skal vidare inn i prosessen med fukting, stolling og karding.

Dette er valker kor skinn av elg, hjort, ku og sel blir garva. Dan Pop har oppsyn med prosessen.

som dei fleste i bransjen til dagleg kallar beredning av skinn med ulla og pelsen på.

I følgje Olav Granberg er det to viktige årsaker til at Granberg Garveri har overlevd i bransjen:

Verksemda har alltid disponert eigen lastebil for inntransport av skinn. Eit klenodium av ein restaurert Opel lastebil frå 1950-talet står gråblå og blank, tilsynelatande nylakkert, i eigen garasje ved fabrikkjen. Den blir nå nytta i ymse sals- og marknadsføringstiltak.

Den andre suksessfaktoren bak Granberg Garveri sitt lange liv, er i følgje dagleg leiar selskapet sine mange kundar, som i dag tel meir enn 40 000.

- Me har dermed svært mange bein å stå på, seier Olav Granberg og viser til dei mange tusen saue- og geitebøndene som kvart år leverer inn skinn til vidare handsaming. Det som Granberg nemner som «leigberedning» utgjer framleis 40 prosent av aktiviteten i produksjonen. Ved inngangen til fabrikkutsalet og kundemottaket står ein bilhengar med oppslag om at her kan bønder og jegerar levera sine utvalde saue- og geiteskinn, når som helst på døgeret, heile året igjennom.

Tingar skinn til egne gardsutsal

Dei aller fleste skinna kjem likevel til garveriet frå dei fleste slakteri rundt i landet. Slakteria saltar og gjer skinna klar for vidare handsaming i Ølensvåg. Ein stor del av skinna blir merka med saue- og geitebøndene sine nummer, ei slags tatovering som føl skinnnet gjennom heile reiingsprosessen. Dermed blir det mogeleg for dei tilsette hos Granberg å senda bøndene sine utvalde saue- og geiteskinn tilbake til eigaren.

Ifølgje Olav Granberg kan ein skilde bønder levera til reiing berre eitt eller to skinn, medan andre tingar handsaming av fleire titals eller jamvel hundretal skinn.

- Nokre bønder ønskjer reiing av skinn til eige bruk, eller dei nyttar skinn som gåver. Men me ser i aukande grad at fleire opnar gardsutsal kor dei sel gardens eller bygdas produkt der saue- og geiteskinn, eller jamvel reinsdyrskinn, inngår som ein naturleg del av varetilbodet.

Ei anna tydeleg endring som ifølgje Granberg har skjedd dei siste åra, er aukande interesse for saueskinn i grå og brune fargar.

- Frå 1970-talet og i mange år framover var det helst saue- og lammeskinn med kvit ull folk ville ha. Nå er det snudd om slik at mange føretrekk farga ullfellar på skinna. Dermed er skinn og ull frå pelssau, spelsau og villsau komne på moten.

Sjølv om «leigberedning» utgjer ein stor

del av verksemda, er likevel dei fleste skinna som går gjennom prosessen i Ølensvåg innkjøpt av Granberg Garveri. Det store fleirtalet av desse skinna går via forhandlarar ut på marknaden og til fleire hundre utsal kring i landet. Mellom fem og 10 prosent blir selde direkte til kundar som gjestar Granberg sitt eige fabrikkutsal.

Prosess og verdiar

Etter at slakteriet har levert salta ull- og pels-skinna stabla på pallar, startar prosessen hos Granberg med oppbløyting og vasking, før skinna blir skava og reinskorne slik at feitt og kjøtrestar blir fjerna. Våtprosessane etterpå, som skjer i store tromlar som liknar digre øl- eller vinfat, tar fleire dagar, gjerne ei veke eller opptil 10 dagar. Prosessen krev mykje vatn pluss tilsetjing av vaskemiddel, og ymse andre kjemiske stoff som salt og garvestoff.

Når skinna er klar til å takast ut av tromlane, som blir kalla haspel, går dei til sentrifugering og får deretter tilsett feitt for å halda dei mjuke.

I store tørkerom blir skinna så hengde opp på rekke og rad, før dei med litt fukting blir gjort klar for ein omgang med strekking og tøying i stollemaskina.

Sau- og lammeskinna må deretter kardast i ein maskin eller for hand, slik at ullhåra blir rette og luftige. Dei kan deretter jamvel bli handsama slik at ull-lokkane blir meir krølla og naturlege å sjå til.

På veg ut gjennom fabrikkutsalet etter omvising, kjem me framom eit utal lekke produkt av ull og skinn, frå babyposar med kritkvit mjuk ull på innsida, til gyngesau med farga ull som litt større born kan leika med.

Inge Scherreiks styrer butikken og har i tillegg laga fleire av produkta ho legg ut for sal, som til dømes tøflar i saueskinna, vottar og sofaputer i ymse naturfargar.

Heile verksemda er eit døme på korleis kreativitet, nøysemd og systematisk arbeid kan skapa livsvarige minne med stor bruksverdi etter sau, geit og andre dyr.

Granberg Garveri

Type verksemd: Reining av pels-skinna og garving av skinn til lær

Lokalisering: Ølensvåg i Vindafjord kommune

Driftsinntekter i 2020: 34 mill. kr. (med 36 årsverk)

Resultat før skatt i 2020: 2,6 mill. kr.

Tal årsverk i dag: 43

Tal skinn årleg til handsaming:

Ca. 80 000

Dagleg leiar og største eigar:

Olav Granberg

- Sauebøndene må skjerpa seg

Veteranen i skinn- og ullbransjen, Olav Granberg, er ikkje nøgd med kvaliteten på alle skinna som kjem til garving og reining. Han peikar på at for mange skinn kjem inn til verksemda med feil og skadar.

- Nokre skadar skuldast handsaminga i slakteriet. Men det største potensialet for heving av kvaliteten finst hos sauebøndene, seier Granberg.

- Hugs at ein må velja ut skinn med den beste ullkvaliteten til beredning. Lam som er fødde om våren og slakta i tidsrommet frå august til midten av oktober er som regel alltid i orden. Sau og fjorlam må vera klipte om lag eit halvt år før slaktning. Heilårsull blir gjerne saman-grodd og kan då ikkje kardast med godt resultat. Slike skinn må ofte kasserast, seier Granberg og legg til:

- Merkespray må ikkje påførast midt over ryggen på dyra som skal til slakt. Merkespray, maling eller fargestift må berre brukast i hovudet eller under kneet på dyra. Med for mykje farge i ulla og på skinn, må det avhårast og gjerast om til lær.

Han er dessutan misnøgd med utviklinga i avsarbeidet eller mangel på medvite avsarbeid.

- Det har blitt for mange bastardar i saueflokkane. Før gjekk sauebøndene inn for å få fram reinrasa dyr. Då blei det skinn med ull av betre kvalitet. Men ein kan ikkje få i både pose og sekk. Det har lenge vore lagt stort vinn på å få fram dyr med høg og god kjøtvekt. Det har gjerne

gått ut over skinn- og ullkvaliteten. Ein kan ikkje få mykje kjøt eller høg kjøtvekt ved seint slaktetidspunkt, og samtidig få skinn med ull av høg kvalitet. Tovinga tar til seinhaustes.

Piggråd, rusk og rask

Leiaren av familieverksemda peikar også på at vær og klima spelar inn. Mykje regn i beitetida gir ifølgje Granberg oftast dårlege vilkår for utvikling av skinn med flott ullfell.

Dessutan er mykje kvist, lauv, barnåler og andre vegetabilar i ulla med på å svekka kvaliteten.

- Dette er vanskeleg å få bort gjennom prosessen hos oss, og kan dessutan gi følgeskadar.

Me finn også inntil 10–20 centimeter lange bitar av piggråd i ulla. Desse bitane plukkar me ut, pakkar i plast, merker dei og sender funnet tilbake til eigaren, seier Granberg, som legg til at dei jamvel har funne fiskeslukar i einskilde fellar.

- Kva skal sauebønder gjera som aldri tidlegare har sendt skinn til leigebereidning?

- I tillegg til å følgja dei råda eg alt har nemnt, er det avgjerande at dyra som ein vil ta vare på skinn, må merkjast med eit returmerke. Slike merke får ein ved å kontakta slakteriet. Ønsker bøndene at skinna skal bli behandla hos oss, kryssar ein av for det ved innmelding av slakt. Skinn vil dermed gå direkte frå slakteriet til oss i garveriet. Etter at skinna er ferdig behandla, returnerer me dei til den einskilde produsenten.

Slike stubbar av piggråd kan dukka opp i ulla på skinn som kjem inn til reining. Piggråden blir merka og sendt tilbake til avsendar til skrekk og åtvaring.

Flest norske skinn til eksport

År om anna blir det omsett om lag ein million skinn av norske småfe. Meir enn 95 prosent av desse er skinn frå sau og lam.

Mellom 85 og 90 prosent av småfeskinna blir omsette gjennom selskapet Nordic Norilia, som kjøper skinn frå alle Nortura sine slakteri og frå dei fleste slakteri i privat eige. Fatland-konsernet omset sjølv skinn frå småfe som dei slaktar.

Men berre snautt 10 prosent av skinn frå norske småfe blir reia eller garva og omsett her i landet. Dei aller fleste skinn går til eksport. I følgje Tufan Yurt, som leier avdelinga for hud og skinn i Norilia, går dei fleste norske småfeskinna til Kina, India og Tyrkia.

- Slakteria klipper skinna og saltar dei, før Norilia kjøper og sel til eksport, seier Yurt.

Ullskinn av sau- og lam er lite etterspurt utanlands. Norske skinn av småfe blir stort sett til lær som går inn i produksjonen av til dømes sko, klede og vesker.

Men unnataket er skinn med farga ull av rasane pelssau og spelsau. Slike ullskinn er ifølgje Tufan Yurt ettertrakta både på eksportmarknaden og hos dei to gjenverande norske verksemdene, Granberg Garveri og Roar Pelsindustri.

- Det visast også att i prisen vi betalar til slakteriet. Prisen på skinn med farga ull kan vera mange gonger høgare enn for vanleg kvite ullskinn, seier Yurt.